יצא לאור בתאריך:
כ"ד תמוז תשס"ז

פרשה:
מטות-מסעי

כותרת:
כיצד נוסד ה'חדר' הראשון?

פרשת מטות-מסעי

כיצד נוסד ה'חדר' הראשון?

בימים אלו חל יום היארצייט של רש"י. כל יהודי שלמד קצת תורה שמע את שמו של רש"י. אין ילד שלומד בבית ספר יהודי שלא שמע על רש"י – רבי שלמה יצחקי; שלמה היה שמו הפרטי, ויצחק היה שמו של אביו. רש"י חי בצרפת בעיר טרוייש והיו לו רק בנות, את פרנסתו הוא מצא בכרם ענבים שהיה בבעלותו אבל כל ימיו הוא עסק בתורה.

רש"י כתב פירוש על כל התנ"ך ורוב התלמוד והוא חי עלי אדמות בסך-הכל 65 שנים. אם ניקח בחשבון שלא עמדו לעזרתו כל אמצעי העזר שקיימים היום, מכונת כתיבה ומחשב וכדו' – הרי שלא ניתן להבין כיצד הוא הגיע בחייו להספק כ"כ גדול וכביר.

בכלל אנו מוצאים פה תופעה מאד מעניינת: גדולי ישראל רבים חיברו וכתבו פירושים לתורה, גם לפני תקופתו של רש"י וגם לאחריו. אבל עינינו הרואות שדוקא פירושו של רש"י התקבל בכל תפוצות ישראל בכל הדורות! מה היה כל כך מיוחד ברש"י ובחיבורו שהוא כל כך התקבל, וגם תשע מאות שנים אחר תקופתו הוא מוכר לכל ילד יהודי?!

*

בימים אלו של שלושת השבועות שבהם עם ישראל מתאבל על חורבן בית המקדש, הנהיג הרבי שילמדו על בנין בית המקדש, וזה מיוסד על המדרש שאומר שכשיהודי לומד על בנין בית המקדש הקב"ה מחשיב זאת כאילו הוא בונה אותו בפועל. ובלשון המדרש תנחומא (צ"ו י"ד): "א"ל הקב"ה (ליחזקאל) גדול קרייתה בתורה כבניינה לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתה שיתעסקו לקרות בה אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בצורת הבית".

אחת ההלכות המעניינות שאנו מוצאים לגבי בנין בית המקדש נמצאת בהלכות בית הבחירה (פ"א הי"ב) "הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמם ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין".

הרמב"ם אומר שכולם חייבים לבנות את בית המקדש מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אבל אסור לבטל ילדים קטנים מלימוד תורה אפילו לא לבנין המקדש. וכל כך למה? אומרת הגמרא במסכת שבת (קי"ט ע"ב) שהטעם הוא שאין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. אמר לו רב פפא לאביי "דידן ודידך מאי"? אמר לו אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא", וע"כ אומרת הגמרא "אל תגעו במשיחי – אלו תינוקות של בית רבן".

מה המשמעות של "הבל שאין בו חטא"? כל אדם אפילו בשעה שהוא מתפלל לפני הקב"ה יש מסך שקצת מבדיל בינו לבין הקב"ה, כמ"ש בישעיהו כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם ; אדם ע"י העבירות שלו הוא מתרחק קצת מהקב"ה והוא מאבד קמעה מאותו יחס חם ואוהב שהיה לו עם הקב"ה. לעומת זאת ילד קטן לפני גיל בר מצוה שלא חייב במצוות וממילא הוא לא חטא מעולם – אצלו אין שום דבר שמפריד ומבדיל בינו לבין הקב"ה, אין מחיצה מפסקת ולכן כשהוא מתפלל ה"קו פתוח"... אין תקלות ורעשים בטלפון. הקו ברור וישיר והוא לא מאבד קשר. זהו הקשר הטוב ביותר שיכול להיות.

ולכן בסיפור של מגילת אסתר, כאשר המן הוציא את הגזירה של להשמיד להרוג ולאבד, מה עשה מרדכי היהודי? הוא לא הלך לנצל את הקשרים שיש לו בבית המלך וכיו"ב, אלא – כמו שהמדרש מספר – הלך וקיבץ 22 אלף ילדים ואסף אותם ביחד ולמד אתם תורה והתפלל לה'. והמדרש מספר שהקב"ה שמע את תפילתם "מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ולקח את אגרות הגזירה שהיו חתומים בטיט וקרע אותם". דוקא הקול של הילדים הקטנים "הבל שאין בו חטא" – דוקא הם קרעו את רוע הגזירה בימי מרדכי ואסתר.

וכך נהגו יהודים תמיד כאשר התפללו לרפואת חולה או בכל צרה ל"ע - היו הולכים ל'חדר' ומבקשים שילדים יתפללו עבור אדם פלוני וכו', כי תפילתם של תינוקות בוקעת רקיעים. כמו כן ישנו מנהג שבלילה לפני הברית של התינוק מביאים ילדים קטנים שיאמרו שמע וכו' ליד המיטה עבור התינוק לשמירה וכו'.

עד"ז לפני מלחמת יום כיפור הורה הרבי לאסוף ילדים בכותל המערבי לתורה תפילה וצדקה, וזה מבוסס על הפסוק "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז להשבית אויב ומתנקם", כיצד משביתים את האוייב, זהו דוקא על ידי שילדים קטנים עוסקים בעוז ואין עוז אלא תורה.

את החשיבות הזאת של לימוד תורה לילדים אנו מוצאים כבר בזמן בית המקדש. הגמרא מספרת במסכת בבא קמא (כ"א ע"א) על כהן גדול שחי בסוף בית שני ושמו יהושע בן גמלא, ואומרת הגמרא ש"זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל, שבתחילה מי שיש לו אב מלמדו תורה, ומי שלא היה לו אב לא היה לומד תורה", כלומר, כל ילד למד בביתו תורה עם אביו, ובשביל היתומים הקימו ישיבה בירושלים ושם שלחו את אלו שאין להם אב שילמדם תורה. מובן מאליו שלא היו יכולים לשלוח ילדים קטנים מחוץ לעיר, אלא רק נערים בוגרים יותר שיכולים להסתדר בכוחות עצמם, ולעתים אירע שנער בוגר כזה כבר לא רצה ללמוד תורה ובלשון הגמרא "היה מבעט ויוצא" – "עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר".

יהושע בן גמלא המציא את הרעיון של בתי ספר לילדים קטנים. הוא הבין שאי אפשר לסמוך על כל אבא שילמד את בנו תורה, לפעמים האבא עסוק מידי או עצבני מידי ופעמים שאין לו את החוש הנכון ללמד את ילדיו, ומה במקרה שהאבא עצמו בכלל לא יודע כלום ואין לו מה ללמד הלאה לילדיו? לכן הוא בא ויצר את הרעיון של מלמדי תינוקות ולכן דוקא עליו נאמר הביטוי הנדיר והלא שכיח "זכור אותו איש לטוב".

וזהו המקור להלכה המובאת בשו"ע רבינו הזקן שעבור חינוך הילדים כופין את בני העיר לשלם למורה גם במדה שלהם עצמם אין ילדים בגיל הזה, שכך כתוב בהלכות תלמוד-תורה (פ"א סעיף ג'): "ושכר מלמדי תינוקות תקנת חכמים היתה לפרוע מקופת הקהל .. ומי שאין ידו משגת חייבים הציבור לפרוע בעדו מתקנת חכמים, והעניים יכולים לכוף את העשירים לפרוע בעד בניהם מקופת הקהל .. שנותנים בה גם מי שאין לו בנים כי כן היתה עיקר תקנת חכמים להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר בין גדולה ובין קטנה .. וכל עיר שאין בה מלמד תינוקות מחרימין כל אנשי העיר, שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שהוא הבל שאין בו חטא".

ויש לומר בדרך אפשר, שהטעם מדוע רש"י "זכור לטוב" בפי כל ילד מילדי ישראל הוא, מפני שהוא כתב את פירושו לילד ב'חדר' בן חמש למקרא, הוא בא ולימד את הילד היהודי כיצד יש ללמוד חומש על פי תורה שבעל-פה. הוא לקח את כל התלמוד והמדרשים והגיש אותם לילד בן חמש שגם הוא יבין את התורה שבכתב כמו שחכמי ישראל הבינו אותה. רש"י תמצת את הים האדיר של התלמוד והמדרש לתוך משפטים קצרים ומובנים לילד קטן ולכן הוא "זכור לטוב". הוא דאג לחינוך הקטנים כמו יהושע בן גמלא. ולכן גם מאות שנים לאחר-מכן כל ילד יודע ומרגיש שרש"י הוא המורה האישי שלו.

כעת אנו מתקרבים לשנת הלימודים הבאה עלינו לטובה, כל אחד צריך לעשות מה שביכלתו שילדיו יקבלו חינוך יהודי, ועליו לדאוג לא רק לילדיו שלו אלא גם לעזור ולשכנע הורים אחרים שגם הם ישלחו את הילדים למקום שיעניק להם חינוך יהודי, לפחות להיברו סקול ובמדה שהם צריכים עזרה בכסף יש לסייע להם. וכל מי שיעשה זאת ובזכותו יכנס ילד יהודי נוסף למוסד יהודי – הוא יהיה "זכור לטוב"...

(ראה שיחת י"ב תמוז תשל"ג).